

توانگاه

احد فراموز قراملی
(استاد دانشگاه تهران)
علی اکبر ناسخیان

نشر مجنون
۱۳۹۵

سرشناسه:	فرامرز قراملکی، اهد، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور:	قدرت انگاره/ تألیف اهد فرامرز قراملکی، علی اکبر ناسخیان.
مشخصات نشر:	قم: نشر مجنون، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۳۰۴ ص.: مصور، جدول؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک:	978-964-7453-54-7
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۲۸۵] - ۲۹۲.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	اتگار (فلسفه)
موضوع:	Idea (Philosophy)
شناسه افزوده:	ناسخیان، علی اکبر، ۱۳۶۱ -
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۵ ف۴۸/الف ۳۹۸
رده‌بندی دیویی:	۱۸۴
کتابشناسی ملی:	۴۴۲۷۷۶۹

فهرست انگاره

تألیف دکتر اهد فرامرز قراملکی و علی اکبر ناسخیان

طراحی شکل‌ها: سید محمد مهدی گرامی

طرح جلد: دکتر زینب بهروردی

لیتوگرافی: مهرشاد

چاپ و صحافی: مهرشاد

چاپ نخست: هزار و سیصد و نود و پنج

شمارگان: یک هزار نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۴۵۳-۵۴-۷

قیمت: بیست و دو هزار تومان

© کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ است. هر گونه باز نشر، تکثیر، و تولید دوباره این اثر به هر شکل (چاپ، فتوکپی، چاپ دیجیتال، صوت، تصویر، نشر الکترونیکی و...)، جزئی یا کلی، بدون اجازه کتبی و رسمی مؤلفان ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

چاپ نخست این اثر با همکاری مؤسسه آموزشی فرهنگی پیام‌آوران شهید مهدوی به انجام رسیده است.

فهرست

۹	پیش‌نفتار
	بخش یکم. میانی انگاره
۱۹	فصل اول. انگارده به مثابه قدرت
۲۰	قدرت خرد
۲۳	از واقع تا پندار
۲۸	قدرت هوی
۳۲	قدرت خیال
۴۱	فصل دوم. چیستی انگاره
۴۱	واژه‌شناسی
۴۷	تحلیل مفهومی انگاره
۵۱	فرآیند شکل‌گیری انگاره
۵۱	یک. حضور صورت‌های خیالی در ذهن
۵۲	دو. اقتران
۵۳	سه. اسناد
۵۵	چهار. برجسته‌سازی و فریبهی
۵۷	پنج. جانشینی و نماد
۵۹	ایجاد و تغییر
۶۴	نگاهی دوباره به تعریف انگاره
۶۷	فصل سوم. انگارده‌نماها
۶۷	پیوند انگاره و استعاره
۶۹	گوناگونی انگاره
۷۲	استعاره در علم بیان
۷۸	استعاره در معناشناسی جدید

۷۹	انگاره ساده و انگاره هنری
۸۱	لقب و انگاره
۸۲	انگاره و گمان
۸۴	تمایز انگاره و پیش فرض
۸۴	تمایز انگاره از انگیزه
۸۵	تمایز انگاره از طرحواره
۸۷	فصل چهارم. خیال و انگاره در نگاه فیلسوفان مسلمان
۸۹	بعد خیال در سنت فلسفی
۹۵	روکار خیال و اعتبار
۹۵	یک. ساختار طبیعی و ساختار خیالی ما
۹۹	دو. منشأ یا امدن انگاره
۱۰۴	سازوکار خیال
۱۰۸	خیال مشترک (انگار عمومی)
۱۰۹	الف. منشأ ادراک عمومی
۱۱۵	ب. اعتباریات اجتماعی
۱۱۶	مدینه فاضله همچون تصویری از انسان مطلق

بخش دوم، نقش انگاره

۱۲۳	فصل پنجم. انگاره و رفتار ارتباطی درون شخصی
۱۲۷	تأثیر تعامل فرد با خود بر سایر رفتارهای ارتباطی
۱۲۹	یک. انگاره از خود (چیستی خودانگاری)
۱۳۴	دو. آثار و پیامدهای خودانگاری
۱۴۳	فصل ششم. نقش انگاره در ارتباط قدسی
۱۴۴	انگاره ما از خدا
۱۴۶	تأثیر شناختی انگاره فرد از خدا
۱۴۶	الف. باور، انکار و شک
۱۴۷	ب. گزینش دلیل
۱۴۸	ج. تفسیر اوصاف
۱۵۱	د. خدا و جهان، خدا و انسان
۱۵۱	ه. تفسیر تجربه‌های دینی
۱۵۲	تأثیر عاطفی انگاره فرد از خدا
۱۵۳	تأثیر رفتاری انگاره فرد از خدا
۱۵۵	نقش انگاره در خداباوری و مسئله رئالیسم

فصل هفتم. انگاره و رفتار ارتباطی بین شخصی و برون شخصی.....	۱۵۹
نقش انگاره در تعامل با دیگران.....	۱۵۹
یک. نقش شناختی انگاره‌ها در ارتباط بین شخصی.....	۱۶۱
دو. نقش هیجانی انگاره در ارتباط بین شخصی.....	۱۶۲
سه. نقش رفتاری انگاره‌ها در ارتباط بین شخصی.....	۱۶۲
نقش انگاره در ارتباط برون شخصی.....	۱۶۸
فصل هشتم. انگاره و اخلاق.....	۱۷۱
انگاره و توسعه دانش اخلاق کاربردی.....	۱۷۳
انگاره و رشد اخلاقی.....	۱۸۱
همبستگی انگاره با سطوح بالاتر از رفتار.....	۱۸۲
فصل نهم. انگاره و رهبری.....	۱۸۵
گزینش و پراکنش اطلاعات.....	۱۸۹
هرم ارزش و احکام.....	۱۹۴
تصمیم و منطق ترجیح.....	۲۰۱
فصل دهم. انگاره و کسب و کار پایدار.....	۲۰۷
انگاره چه کسی در سازمان مؤثر است.....	۲۰۸
انگاره نیروی انسانی از یکدیگر.....	۲۱۲
انگاره نیروی انسانی از سازمان و مدیران آن.....	۲۱۶
انگاره سازمان از مشتری.....	۲۲۰
انگاره مدیران از نیروی انسانی.....	۲۲۲
انگاره سازمان از رقبا.....	۲۲۶
انگاره مشتری و شهروندان از سازمان.....	۲۲۷
فصل یازدهم. نقش انگاره در اقتصاد و سیاست.....	۲۳۱
انگاره در اقتصاد خرد: مسئله انتخاب.....	۲۳۲
یک. انگاره و منطق ترجیح.....	۲۳۲
دو. امکانات و محدودیت‌ها.....	۲۳۶
سه. خط‌پذیری و سرمایه‌گذاری.....	۲۳۷
انگاره در اقتصاد کلان و توسعه ملی.....	۲۳۹
یک. تولید و بهره‌وری ملی.....	۲۴۰
دو. سیاست‌های اقتصادی و توسعه.....	۲۴۳
سه. مدیریت ذهن جامعه.....	۲۴۷
اقتصاد سیاسی توسعه.....	۲۴۹
اقتصاد و سیاست بین‌المللی.....	۲۵۳

فصل دوازدهم. انگاره و هویت فرهنگی-تاریخی.....	۲۶۱
قهرمانان و اساطیر.....	۲۶۲
خیال مشترک و حافظه تاریخی.....	۲۶۵
نمادهای فرهنگی و هنری.....	۲۶۷
نهادهای اجتماعی.....	۲۷۰
انگاره و توسعه فرهنگی.....	۲۷۸
یک. اهمیت فرهنگ و نقش انگاره‌های عمومی.....	۲۷۹
دو. نقاشی ما از خودمان.....	۲۸۰
منابع.....	۲۸۵
نمایه.....	۲۹۳

فهرست جدول و شکل‌ها

جدول ۱. باورها و رفتارها در سده خرد.....	۲۴
شکل ۱. انسان‌شناسی ساده‌انگاره و فرهنگ‌های انسان به CD I.....	۲۸
شکل ۲. فرآیند پیدایش انگاره و تأثیر آن بر رفتار.....	۶۰
شکل ۳. ابعاد پنج‌گانه خیال در نگرش سیستمی.....	۹۰
شکل ۴. گوناگونی رفتار ارتباطی از جهت کنشگر و رفتار ارتباطی.....	۱۲۶
شکل ۵. چرخه راسخ شدن انگاره فرد از خود.....	۱۳۱
شکل ۶. چرخه نقش انگاره‌ها در رفتار ارتباطی بین‌شخصی.....	۱۶۳
شکل ۷. همبستگی انگاره با سطوح بالاتر رفتار.....	۱۸۴
شکل ۸. نقش رسانه در تغییرات هرم ارزش.....	۲۰۰
شکل ۹. انگاره و سازمان.....	۲۱۱

پیش‌گفتار

جستجو از عوامل پنهان رفتار آدمی گستره‌های گوناگون معرفتی را به میان آورده است. هیجانات و عواطف، تفسیرها و داوری‌ها، باورها و نگرش‌ها، انگیزه‌ها و رفتارهای تطابقی در افراد، جامعه و تمدن بشری از کجا سرچشمه می‌گیرند؟ این پرسش‌هایی است که در چارچوب نظری دانش خود و بر پایه محدودیت‌ها و رهیافت‌ها، فرضیه‌ای را به میان می‌آورد و به آزمون آن می‌پردازد. گویی جستجو از سطوح بالاتر از رفتار را پایانی نیست. مراد از سطوح بالاتر از رفتار، امری دیگری است که رفتار یا برآمده از آن و یا بر وفق آن است. این جستجو برای پژوهشگر اخلاق کاربردی، اهمیت فراوان دارد، زیرا تغییر رفتار بدون شناخت ریشه‌های پنهان آن نشدنی است.

پژوهش در اخلاق حرفه‌ای و درنگ در چگونگی آموزش اثربخش اخلاق در بزرگسالان، چشم مرا به عنصری دربرده‌افتاده گشود و درنگ در آن عنصر، مفهومی بیش‌وکم جدید را به میان آورد. ناچار بودم بر این مفهوم نامی نهم. برای نام نهادن بر این مفهوم نیازمند واژه‌ایم و نزدیکترین واژه را هم که برگزیریم، کاربردهای رایج آن می‌تواند رهزنی

کند و ما را از مراد خویش دور سازد. چنان که گفته‌اند زبان در عین آشکارکنندگی، پوشاننده هم هست.^۱ در کتاب «اخلاق حرفه‌ای» این مفهوم را/نگاره نامیدم^۲ و آن را نخستین گام در فرآیند رشد اخلاقی سازمان دانستم. در آن نوشتار مجال نقد و بحث نبود و تحلیل بیشتر نیازمند به پژوهش نظام‌مند دیگری بود. همکار گرامی و صبورم، علی اسخیان، به یاریم شتافت. این نوشتار حاصل مطالعه و پژوهش مشترک در تحلیل قدرت انگاره است.

دو هدف در پژوهش دنبال می‌کردیم: ابعاد تأثیر انگاره در زندگی فردی و اجتماعی و راهکار بازانگاری و مدیریت انگاره‌ها. شناخت تحلیلی مفهوم انگاره بر هر دو مطالعه مقدم است. به همین دلیل، بخش نخست نوشتار حاضر، تعریف و تحلیل مفهومی انگاره و مبانی آن می‌پردازد. فصل نخست در مباحث بیان و توضیح مسئله پژوهش است. در این فصل خردمندی را از خردمندی جدا کرده‌ایم تا با مقایسه کمی عواطف، باورها و رفتارهای خردمند و خردگرایان را شناسایی کنیم که بر عواطف، باورها و رفتارها، بیشتر از خرد، فرمان می‌راند. از عوامل گوناگونی بحث کرده‌ایم که علل پنهان را به مثابه فرضیه پژوهش بیان کنیم: انگاره به مثابه قدرت.

در فصل دوم، مفهوم‌سازی خود از انگاره را برپایه آراء پیدایش انگاره‌ها بیان می‌کنیم: صورت خیالی از شیء که بر پایه برجسته شدن یا فربهی به جای شیء می‌نشیند و بر احساسات، باورها، داورها و

۱. نک: حرب، علی، نقدالحقیقه، المركز الثقافی العربی، ۱۹۹۵.

۲. نک: فرامرزی قراملکی، احد. اخلاق حرفه‌ای. نشر مجنون، چاپ هشتم، ۱۳۹۴، صص ۲۳۹ تا ۲۴۳.

رفتارهای ما نسبت به آن شیء تأثیر می‌گذارد. انگاره می‌تواند شخصی یا مشترک و جمعی باشد. فصل سوم، تمایز و نسبت انگاره را با انگاره‌نماها، نظیر استعاره و گمان، بیان می‌کند. انگاره‌ها یا ساده‌اند یا هنری. انگاره‌های هنری، غالباً، استعاری‌اند و قدرت بیشتری دارند. گمان، باور و یقین، علم‌گزاره‌ای (تصدیق‌اند) و انگاره از تقسیم علم به تصور و تصدیق فراتر می‌رود، زیرا تصویر و نقاشی‌ای بیش‌وکم پایدار ذهنی از امور است. فصل چهارم، نسبت رهیافت ما به انگاره را با میراث فلسفی پیشینیان تقسیم می‌کند. در قلمرو وسیع میراث فلسفی بر مواضع خاصی تمرکز داشتیم و از اندیشه‌های ارسطو، فارابی، ملاصدرا و علامه طباطبایی بهره بردیم.

در بخش دوم این نوشتار به نقش انگاره و تأثیر آن در جنبه‌های گوناگون زندگی فردی و اجتماعی می‌پردازیم. انگاره‌ها در سه جهت تأثیر می‌کنند: (۱) احساسات، عواطف و نظام ارزش‌ها؛ (۲) فهم، تجربه، بازخوانی، داوری، باور، تفسیر و به طور کلی سبک زندگی؛ (۳) مواجهه عملی و رفتار ارتباطی (تصمیم، انتخاب، کنش و کنش). نقش پنهان انگاره در رفتارهای ارتباطی درون‌شخصی، قدسی، بین‌شخصی، و برون‌شخصی را در سه فصل پنجم، ششم و هفتم آورده‌ایم. انگاره از خود و نیز آثار و پیامدهای آن، پایه سبک ارتباطی ما با دیگران را شکل می‌دهد. دامنه این سبک ارتباطی فراتر از محیط انسانی، شامل محیط زیست و طبیعت پیرامون ما نیز می‌شود. نقش انگاره در تعامل ما با محیط زیست، همان رفتار ارتباطی برون‌شخصی است. اهمیت انگاره در سبک ارتباطی ما با خود، دیگران و محیط زیست، پای اخلاق حرفه‌ای را نیز به میان می‌آورد. از این‌رو فصل هشتم را به انگاره و

اخلاق اختصاص داده‌ایم.

نقش انگاره در گزینش، تفسیر و پردازش اطلاعات از یک سو و اثرگذاری آن بر هرم ارزش و احساس از سوی دیگر، با ساحت رسانه ارتباط دارد. در فرآیند شکل‌گیری انگاره‌ها، اقتران، جانشینی و تغییر تمایز ذهنی نقش مهمی دارد و رسانه‌های جمعی، ابزاری در جهت تمایز و یا تضعیف این فرآیند به شمار می‌آیند. در فصل نهم از انگاره و رسانه سخن به میان می‌آید. در فصل دهم از انگاره و کسب‌وکار پایدار سخن گفته‌ایم. انگاره نیروی انسانی یک سازمان به یکدیگر و به مدیران آن سازمان، نقاشی ذهنی مدیر از کارمندان، انگاره سازمان از رقبا و در نهایت، انگاره مشتریان از سازمان، همه در شیوه تعامل، موفقیت و یا شکست سازمان در کسب‌وکار مؤثرند.

تأثیر انگاره در کسب‌وکار، رابطه نزدیکی با زندگی اقتصادی ما دارد. در اقتصاد خرد، از شیوه‌های انتخاب بهینه سخن می‌رود. انگاره در بن هر انتخابی حضور دارد و آن را جهت می‌دهد. سیاست‌گذاران اقتصادی، از حضور پر قدرت انگاره در اقتصاد کلان، گزیر و گریزی ندارند و هشیار یا ناهشیار، نقش انگاره را در تصمیم‌هایشان لحاظ می‌کنند. انگاره در اقتصاد سیاسی کشور، بهره‌وری ملی و توسعه ملی نیز ایفای نقش می‌کند. این موارد را در فصل یازدهم بررسی کرده‌ایم.

در فصل پایانی این نوشتار، از کارکرد انگاره در ساحت فرهنگ سخن گفته‌ایم. هویت ملی، حافظه جمعی، نهادها و نمادها از موضوعات مورد بحث در فصل دوازدهم‌اند. در این فصل از نقش انگاره در توسعه فرهنگی نیز سخن به میان آمده است.

در طرح همهٔ مباحث، نمونه‌هایی فرضی و واقعی را به مثابه موردپژوهی به میان آورده‌ایم و مشارکت خوانندهٔ گرامی را در تحلیل نمونه درخواست کرده‌ایم. در میان فصول این نوشتار، فصل دوم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. این فصل پایه و بنیان کتاب به شمار می‌آید و فهم مباحث فصول دیگر، در گرو فهم دقیق مباحث این فصل است. در همین رو از خوانندگان محترم کتاب درخواست می‌کنیم مطالب فصل دوم را در صورت لزوم بیش از یک بار مطالعه کنند و قبل از همراهی سایر فصول و پیش از نقد و بررسی، مفهوم‌سازی ما از انگاره را در فصل دوم به درنگ بیشتری همراهی فرمایند.

چیستی و تأثیر انگاره، در دو، مسئلهٔ چندتباری‌اند و بدون مطالعهٔ میان‌رشته‌ای، با دقت و کفایت تحلیل نمی‌شوند. اگرچه رویکردها به انگاره، گسترهٔ معرفتی اخلاق کاربرد را است، اما کوشیده‌ایم که آن را از منظر دانش‌های گوناگون نیز ببینیم و از میراث گرانبهای سایر دانش‌ها بهره‌مند شویم. بهره‌مندی از این میراث گسترده، به این معنی نیست که حق مطلب در هر یک از این دانش‌ها به طور کامل ادا شده است. تحلیل‌ها، نکات و گزارش‌های دیگری را نیز می‌توان به آنچه در هر فصل آمده است افزود و یا آنها را مورد نقد و بازنگری قرار داد. این امر مهم، همت و یاری سایر متخصصان و پژوهشگران محترم را می‌طلبد.

بخش دوم کتاب، تأثیر بسیار پردامنه و ماندگار انگاره را بر همهٔ شئون زندگی فردی و اجتماعی ما نشان می‌دهد. اما تأکید بر انگاره در ساحت زندگی، نه حصرگرایانه است و نه به منزله نفی سایر عوامل مؤثر در زندگی آدمی است. ما در این نوشتار انگاره را همچون یک

کلان نظریه^۱ در تبیین اندیشه و رفتار آدمی به کار نبوده ایم و بر این نکته آگاهییم که تبیین و تحلیل همه شئون آدمی بر مدار یک عنصر (همچون انگاره)، همان خطایی است که کلان نظریه پردازان سده های نوزدهم و بیستم در مغرب زمین به آن گرفتار آمدند. تأکید بر انگاره به منزله نشان دادن اهمیت آن است و نه فروکاستن همه چیز به انگاره.

پس از مطالعه کتاب شاید پرسیده شود آیا از سلطه و سیطره انگاره ها گریزی هست یا نه؟ پاسخ تفصیلی به این پرسش را در جلد دوم این نوشتار به امید خداوند مهربان، می آوریم. امکان بازانگاری و فرآیند آن را می بینیم. انگاره ها به نوشتار مستقلى نیازمند است. آیا اگر بر اثرگذاری پدیده ها، انگاره ها در همه شئون زندگی فردی و اجتماعی بینا شویم و نتوانیم بر آنها چیره شویم، احساس ناامیدی و ناتوانی نخواهیم کرد؟ انگاره ها سقفی تا زمانی که پنهانند و تأثیر آنها از چشم ما دور است، خطرناکند؛ اما زمانی که بر آنها بینا شویم، غالباً مهار می شوند و قدرت تأثیرگذاری آنها کاهش می یابد. از خداوند مهربان توفیق می خواهیم تا دفتر دوم را نیز در آینده نزدیک، پیشکش کنیم.

در پایان این پیش گفتار، بر ماست از عزیزانی که ما را در نقد و ارزیابی و یا مشاوره و انتشار این اثر یاری نمودند، سپاسگزارى کنیم. از جناب آقای دکتر سیدجمال الدین اکبرزاده جهرمی بابت نکات ارزشمندی که در تکمیل مباحث فصل نهم و دوازدهم بیان داشتند و

نیز جناب آقای سیدمحمد مرتضوی برای نکاتی که در نقد فصل دهم یادداشت کرده بودند، قدردانی می‌نماییم. از جناب آقای دکتر حمیدرضا نمازی که با شکیبایی و دقت نظر، تمامی فصول را خواندند و نظرها و پیشنهادهای گرانبهائی ارائه نمودند، صمیمانه سپاسگزاریم. ملاحظات تکمیلی و کوتاه ایشان را در پانوشته‌ها و با نام ایشان آورده‌ایم. ستایش خدای بزرگ و بلندمرتبه را سزااست.

احد فرامرز قراملکی

دانشگاه تهران، تابستان ۱۳۹۵